

Erityiskoulu toiminta- alueittain opiskelevan oppilaan koulupaikkana

Tässä artikkelissa käsitellään toiminta-alueittain opiskelevien oppilaiden opetuksen järjestämistä erityiskoulussa opettajan näkökulmasta. Aihetta lähestytään käytännön kokemusten kautta tutkimustietoon peilaten. Opetuksen järjestämisen tapoihin on kohdistunut monia muutostarpeita eri aikoina, ja esimerkiksi opetussuunnitelman perusteiden uudistukset ovat kohdistuneet myös toiminta-alueittain järjestettävään opetukseen. Opetuksen järjestäminen inklusiivisesti heijastuu luokka- tai koulumuotoisen erityisopetuksen tarpeen vähenemiseen, joskaan se ei ole poistanut erityisopetuksen ja erityiskoulujen tarvetta.

Teksti Marjo-Rita Mäkäräinen, Karoliina Kivilompolo

Toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen periaatteita

Erityisen tuen oppilaiden opetuksen järjestämiseksi on erilaisia vaihtoehtoja. Erityisen tuen päätöksellä opetusta voidaan yksilöllisten tarpeiden edellyttäessä järjestää oppiainejakoisen opetuksen sijaan myös toiminta-alueittain. (Perusopetuslaki 18 § 1 mom.) Toiminta-alueittain järjestettävässä opetuksessa ovat oppilaat tarvitsevat koulunkäyntiinsä monenlaista tukea, jota voidaan myös luonnehtia sen intensiivisyyden, systemaattisuuden ja monialaisen luonteensa vuoksi vaativaksi erityiseksi tueksi. (Pesonen ym., 2015, 163; Kontu ym., 2017, 34.) Perusopetuksen opetussuunnitelman pe-

rusteissa kuvataan toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen tukevan oppilaan kokonaiskehitystä sekä edistävän ja ylläpitävän oppilaan toimintakykyä (Opetushallitus, 2014). Opetussuunnitelman perusteiden mukaan vaikeimmin kehitysvammaisen, muulla tavoin vammaisen tai vakavasti sairaan oppilaan opetus voidaan terveydentilaan liittyvistä syistä johtuen järjestää toiminta-alueittain. Opetettavia toiminta-alueita ovat motoriset taidot, kieli ja kommunikaatio, sosiaaliset taidot, päivittäisten toimintojen taidot ja kognitiiviset taidot. Toiminta-alueisiin voidaan sisällyttää oppiaineiden tavoitteita, jos oppilaalla on vahvuuksia näissä oppiaineissa. (Opetushallitus, 2014, 73.)

Opetuksen järjestäminen lähikoulussa tulisi olla yleisin tapa toteuttaa erityisen tuen oppilaiden opetusta. Opetusta voidaan toteuttaa myös erityiskoulussa. Vuonna 2021 peruskouluasteen erityiskouluja oli toiminnassa 60 (SVT 18.2.2022). Vuosien saatossa erityiskoulujen erityisryhmissä opiskelevien oppilaiden määrä on vähentynyt, silti vuonna 2020 erityistä tukea saaneista oppilaista 34 prosenttia opiskeli kokonaan erityisryhmässä tai -luokassa ja 32 prosenttia opiskeli valtaosan eli vähintään 80 prosenttia opetukselta yleisopetuksen ryhmässä. Loput 34 prosenttia saivat osan opetuksestaan yleisopetuksen ryhmässä ja osan erityisryhmässä. (SVT 21.4.2022; Vipunen. fi 22.4.2022.)

Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetuksessa muutokset ovat tapahtuneet hitaasti (Pirttimaa ym., 2015, 196). Toiminta-alueittain järjestettävää opetusta pyritään toteuttamaan inkluusiivisen kasvatuksen periaatteiden mukaan, jolloin kasvatuksen tavoitteena on oppilaiden tasa-arvon, osallisuuden, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen. Toiminta-alueittain opiskelevien oppilaiden opetuksen järjestäminen inkluusiivisin periaattein edellyttää erilaisia tapoja järjestää opetusta muun muassa moniammatillista yhteistyötä tehden. Koululaitoksen kehittyminen inkluusiivisemmaksi voi vähentää erityisten ratkaisujen tarvetta. Tosin oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseksi voidaan tarvita myös jatkossa erilaisia opetuksen järjestämisen tapoja. (Takala, 2016, 59.)

Nykyään toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen keskeinen tavoite

on oppilaan kasvattaminen mahdollisimman itsenäiseksi toimijaksi. Tämä edellyttää eri toiminta-alueiden harjoittelun lisäksi mahdollisuuksia harjoitella ihmisenä olemisen taitoja. (Rönkkö ym., 2022, 111). Opetuksen toteuttamista tukee moniammatillinen yhteistyö. Sen lisäksi koulun ja kodin välinen yhteistyö on merkityksellistä oppilaan koulunkäynnin tukemisessa (Ks. Neitola ym., 2022, 173).

Opetussuunnitelman soveltamisen koulun arjessa

Suomessa käytössä oleva Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ei ole sellaisenaan toteutettavissa vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetuksessa, ja se antaa toiminta-alueittain etenevälle opetukselle vain karkeat raamit ja jättää opettajalle paljon tulkinnanvaraa, vapautta ja selvitettävää (Rämä ja Äikäs, 2022, 287). Opetussuunnitelmaa voi kuitenkin toteuttaa soveltuvin osin, jolloin toiminta-alueittain opiskelevien opetukseen otetaan mukaan sisältöjä eri oppiaineista, tavoitteista sekä menetelmistä oppilaan yksilöllisten tarpeiden mukaan ikätaso huomioiden (ks. Pirttimaa & Kontu, 2016, 144).

Kaikilla oppilailla on oikeus saada kokemus ryhmään kuulumisesta. Siihen tarvitaan tilaisuuksia oppia ryhmässä toimimisen taitoja erilaisissa kokoonpanoissa. Vaikeimmin kehitysvammaisten ja autismikirjon lasten opetuksessa voidaan toteuttaa funktionaalista periaatetta, jolloin opetettavia asioita harjoitellaan aidoissa ympäristöissä. Opetuksen toteuttamisessa on mielekästä varmistaa oppilaan osallistumi-

Kuvituskuva: Unsplash.

nen yhteisiin toimintoihin, mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja luoda ystävyyssuhteita. Lisäksi yksilöllisten tavoitteiden harjoittelu yhteisissä toiminnoissa sekä mahdollisuus yhdenvertaiseen osallistumiseen erilaisissa oppimistilanteissa tukevat osaltaan myös toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan oppimista. (ks. Clayton ym., 2006.)

Toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan tulevaisuuden kannalta on merkityksellistä panostaa vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen opettamiseen. Näiden taitojen vahvistamisella voidaan tukea yksilön osallisuutta yhteisönsä ja laajemminkin yhteiskuntaan. (Äikäs & Rämä, 2022, 7; Laakso, 2011). Vuorovaikutustaitoja voidaan tukea kaikkien toiminta-alueiden opetuksella, erityisesti kielen ja kommunikaation sekä sosiaalisten taitojen opetuksella. Kognitiivinen ja motorinen kehitys sekä ympäristön tarjoamat vuorovaikutusmallit ovat myös tärkeitä vuoro-

vaikutustaitojen kehittymiselle. (Laakso, 2011.)

Kokemuksia opetuksen järjestämisestä Leinonpuistossa

Tiernan koulun Leinonpuiston uudet tilat valmistuivat vuoden 2021 alussa yleisopetuksen koulun yhteyteen. Tätä ennen toimimme viidessä eri opetusyksikössä. Koulumme on fyysisesti esteettön, ja erilaiset tilat koulun sisällä mahdollistavat monipuolisen toimimisen yksin ja yhdessä muiden kanssa. Upea piha innostaa oppilaita liikkumaan, ja oppilaat ovat löytäneet kavereita keskuudestaan mukavasti.

Koulussamme on 14 opetusryhmää ja oppilaat on jaettu kolmeen eri soluun luokka-asteittain. Tämä mahdollistaa ikätason huomioimisen paremmin solun yhteisissä toiminnoissa ja opetuksen suunnittelussa. Koulussamme on opetusryhmiä, joissa kaikki oppilaat etenevät toiminta-alueittain ja opetus-

ryhmiä, joissa edetään oppiaineittain. Näiden lisäksi on myös ryhmiä, joihin kuuluu sekä toiminta-alueittain että oppiaineittain eteneviä oppilaita. Ryhmäjakojen muodostamiseen vaikuttavat useat eri seikat, esimerkiksi kunkin lukuvuoden oppilasmäärät ja oppilaiden tuen tarpeet.

Meillä on hyviä kokemuksia opetusryhmien toiminnasta, kun samassa luokassa opiskelee sekä oppiaineittain että toiminta-alueittain eteneviä oppilaita. Mallioppiminen on saanut aikaan positiivisia vaikutuksia toiminta-alueittain etenevien oppilaiden keskuudessa. Hyviä oppimistuloksia on ollut nähtävissä monissa asioissa, kuten esimerkiksi sosiaalisissa tilanteissa toimimisessa, kommunikaatiossa, liikunnassa ja jopa englannin kielessä. Myönteistä kehitystä on tapahtunut arjen taitojen vahvistumisessa sekä liikkumisessa ja toimimisessa erilaisissa oppimisympäristöissä. Pidämme erittäin tärkeänä, että pääsemme oppilaiden kanssa liikkumaan koulun ulkopuolella eri paikoissa, kuten kaupoissa, kulttuuri- ja taidetapahtumissa, liikuntakeskuksissa ja luonnossa. Näiden yhteisten kokemusten myötä oppilaiden taidot kehittyvät ja osallisuuden kokemukset lisääntyvät.

Yläluokkien oppilaat voivat opiskella oman kotiluokkansa lisäksi erilaisissa kokoonpanoissa muun muassa valinnaisaineiden oppitunneilla. Osalle toiminta-alueittain opiskelevista oppilaista järjestetään myös eri toiminta-alueiden opetukseen kohdennettua opetusta omissa ryhmissään. Olemme kokeneet tämän tukevan oppilaiden

opetuksellisten tarpeiden huomioimista ja rikastuttavan sosiaalista kanssakäymistä.

Kokemustemme mukaan oppilaiden tärkeät kaverisuhteet löytyvät koulusta. Kotioloissa oppilailla on harvemmin ystäviä. Erityiskoulussa kaverisuhteet vertaisten kanssa voivat vahvistaa sosiaalisia taitoja, itsensä hyväksymistä ja auttaa ymmärtämään ihmisten yksilöllisyyttä haasteineen ja vahvuuksineen. Opetusryhmämme ovat moninaisia. Yhteiselo ei ole aina ongelmaton, ja erilaisten oppilaiden keskinäiseen suvaitsevaisuuteen tarvitaan ajoittain aikuisten ohjausta ja tukea. Näissä tilanteissa vahva oppilastuntemus auttaa tilanteiden selvittämisessä.

Toiminta-alueittainen opetus perustuu oppilaan toimintakyvyn tukemiseen opetuksen, oppilaan ohjaamisen ja kuntoutuksen avulla (Kaukomaa, 2022, 229). Tämä edellyttää moniammatillisen yhteistyön lisäksi kodin ja koulun välistä yhteistyötä. Sujuva yhteistyö ei aina synny hetkessä, vaan siihen tarvitaan aikaa ja halua. Toimivalla yhteistyöllä voidaan auttaa oppilasta saavuttamaan kehitykselle ja oppimiselle asetettuja tavoitteita. Yhteistyö hyödyttää oppilaan opettamista koulussa ja tukee koteja heidän kasvatustyössään. Toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastaamisessa korostuu aikuisten välisen yhteistyön merkitys.

Toiminta-alueittain etenevällä opetuksella tuetaan oppilaan kokonaiskehitystä ja vaikutetaan toimintakykyyn: oppilaiden kokonaisvaltainen hyvinvointi

Kuvituskuva: Unsplash.

on tärkeää. Erityiskoulun pienessä opetusryhmässä erilaiset oppijat opitaan tuntemaan hyvin. Vahvuuksien tunnistaminen ja kiinnostuksen kohteiden huomioiminen tukevat oppimista ja oppilaan osallistumista omaan kouluarkeen. Erilaiset kommunikaatiokeinot tulevat henkilökunnalle ja luokkakavereille tutuiksi ja kiireettömyys mahdollistaa erilaisten mielipiteiden ilmaisun sekä yksilölliset osallistumistavat eri toimintoihin. Oppilasta kuullaan aidosti. Työyhteisön tuki on saatavilla, kun saman katon alta löytyy paljon tietoa ja kokemusta erityisopetuksesta.

Katsaus tulevaisuuteen

Kokemustemme mukaan ryhmien muodostamisessa tulisi pyrkiä aina huomioimaan oppilaalle sopivin vaihtoehto. Joskus paras vaihtoehto on mahdollisimman pieni ryhmä, jossa kaikki etenevät toiminta-alueittain ja vahvan yksilöllisen tuen turvin. Vuosien käytännön kokemus oppiaineittain ja toiminta-alueittain opiskelevien

oppilaiden opettamisesta samassa ryhmässä on osoittanut opetusjärjestelyn toimivuuden käytännössä tietyin edellytyksin. Oppilaan yksilölliset tarpeiden tulisi olla lähtökohtana opetuksen järjestämistavan valinnalle. Joskus voi tulla myös tilanteita, joissa oppilaan opetusryhmän sopivuutta on tarpeen tarkastella uudestaan. Lopulta vain käytäntö voi osoittaa valitun opetuksen toteutustavan soveltuvuuden tai siihen liittyviä haasteet. Tällöin on oltava valmis arvioimaan tilannetta uudelleen ja suunnittelemaan toimivampia opetusjärjestelyjä.

Oppilaiden moninaiset tarpeet ja niihin vastaaminen edellyttävät opettajien ja koulunkäynninohjaajien ammattitaitoa tukevaa täydennyskoulutusta. Koulusamme on toteutettu sisäisiä tarpeista nousevia koulutuksia. Olennaista on myös oma aktiivisuus hakeutua sellaisiin koulutuksiin, jotka vastaavat omiin ammatillisiin tarpeisiin. Kouluttautuminen voi osaltaan vahvistaa työssä jaksamista ja uudistaa tapaa tehdä työtä.

Tällä hetkellä opetussuunnitelman perusteissa toiminta-alueittain järjestettävää opetusta käsittelevä osio on niukka (ks. Opetushallitus, 2014, 71–72) eikä anna riittävästi tukea opetuksen suunnitteluun etenkin uransa alkuvaiheissa oleville opettajille. Jatkossa olisi toivottavaa, että myös toiminta-alueittain järjestettävää opetusta avattaisiin opetussuunnitelman perusteissa aiempaa monipuolisemmin, jotta siitä olisi enemmän hyötyä käytännön opetustyössä.

Maamme kouluissa tehdään työtä kaikille yhteisen koulun puolesta. Myös onnistuneiden ja toimivien käytänteiden tutkimista pidetään tarpeellisena.

Oppilaiden keskinäiset kohtaamiset koulun arjessa ovat tärkeitä luontevan yhdessäolon rakentumiseksi. Koulumme naapurissa on yleisopetuksen koulu, jonka kanssa toivomme yhteistyön alkavan rakentua pandemian väistytyä. Oletettavasti yhteistyön kehittämiseen tarvitaan monenlaisia työtapoja ja pitkäjänteistä yhteistyötä. Myös koulumme sisäisen toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää vielä toimia, jotta yhteisöllisyys ja luokkien välinen kanssakäyminen vahvistuisivat. Tähän tarvitaan aikaa ja henkilökunnan sitoutumista.

Lähteet

Kokko, T., Pesonen, H., Polet, J., Kontu, E., Ojala, T. & Pirttimaa, R. (2014). *Erityinen tuki perusopetuksen oppilaille, joilla tuen tarpeen taustalla on vakavia psyykkisiä ongelmia, kehitysvamma- tai autismin kirjon diagnoosi*. VETURI-hankkeen kartoitus. Helsingin yliopisto ja Jyväskylän yliopisto.

Kontu, E., Ojala, T., Pesonen, H., Kokko, T. & Pirttimaa, R. (2017). Vaativan erityisen tuen käsite ja tutkimustuloksia (VETURI-hanke 2011–2015). Teoksessa *Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa*. Kehittämisyhmän loppuraportti (s. 34–37). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf

Laakso, M.-L. (2011). Esikielellisten taitojen arviointi. Teoksessa S. Loukusa & L. Paavola (toim.), *Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt* (s. 175–194). PS-kustannus.

Neitola, P., Lasanen, M. & Pulkkinen, J. (2022). Toiminta-alueittain järjestettävä opetus erilaisissa toimintaympäristöissä. Teoksessa A. Äikäs & I. Rämä (toim.), *Toiminta-alueittain järjestettävä opetus* (s. 150–175). PS-kustannus.

Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Määräykset ja ohjeet 2014:96. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (viitattu 20.4.2022)

Perusopetuslaki. (628/1998). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> (viitattu 20.4.2022)

Pesonen, H., Ojala, T., Itkonen, T. & Kontu, E. (2015). Miten vaativa erityinen tuki toteutuu? Teoksessa M. Jahnukainen, E. Kontu, H. Thuneberg & M.-P. Vainikainen (toim.), *Erityisopetuksesta oppimisen ja koulunkäynnin tukeen* (s. 163–178). Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 67.

Pirttimaa, R. & Kontu, E. (2016). Toiminta-alueittainen opetus. Teoksessa M. Takala (toim.), *Erityispedagogiikka ja kouluikä* (s.137–149). Gaudeamus.

Pirttimaa, R., Rätty, L., Kokko, T. & Kontu, E. (2015). Vaikeimmin kehitysvammaisten lasten opetus ennen ja nyt. Teoksessa M. Jahnukainen, E. Kontu, H. Thuneberg & M.-P. Vainikainen (toim.), *Erityisopetuksesta oppimisen ja koulunkäynnin tukeen* (s. 179–205). Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 67.

Äikäs, A. & Rämä, I. (2022). Inklusio ja toiminta-alueittain järjestettävä opetus. Teoksessa A. Äikäs & I. Rämä (toim.), *Toiminta-alueittain järjestettävä opetus* (s. 16–41). PS-kustannus.

Kirjoittaja

Marjo-Rita Mäkäraäinen, KM
erityisluokanopettaja, väitöskirjatutkija
marjo-rita.makarainen@eduouka.fi

Kirjoittajan kuva: Marjo-Rita Mäkäraäinen.

Kirjoittaja

Karoliina Kivilompolo, KM
erityisluokanopettaja
karoliina.kivilompolo@eduouka.fi

Kirjoittajan kuva: Karoliina Kivilompolo.